

LLENGUA, DIALECTE. EL CAS VALENCIÀ

Chimo Lanuza Ortuño

Seccio de Llengua i Lliteratura de l'Academia
de Cultura Valenciana

¡Quantes voltes s'ha discutit si el valencià es llengua o si es dialecte! Oficialment ve sent considerat dialecte per motius historics. Però ¿alguna volta s'han posat les cartes damunt de la taula? ¿Quan s'han parat a considerar seriamment el valencià, tan sols observant lo que respecte als conceptes de llengua i de dialecte diu la llingüística? Crec que es hora de que aço vaja fent-se i esta es la meua intencio en esta ponencia. Sense atres pretensions, em llimitare a expondre una serie de definicions al respecte i unes chicotetes observacions i comentaris propis.

Per a començar, fare notar que tots els llingüistes i sociollingüistes coincidixen en considerar al poble com al verdader responsable de la sort que li pertoca a la llengua que parla, encara que esta siga considerada «oficialment» dialecte d'una atra.

«Les varietats llingüístiques fins ara considerades com a dialectes –diu Joshua Fishman– poden lliurar-se de la seua subordinacio i ser «promogudes» pels seus parlants a categoria oficial i independent».

Es esta una afirmacio suficientment clara del poder que sobre la seua llengua te el poble. Per això Valencia necessita ser mes reaccionaria. El poble valencià no està encara concienciat, sensibilisat, enterat, ni, per tant, preparat a tal respecte. D'aço William A. Bennet diu:

«Si una comunitat es lo suficientment conscient de la seua identitat i de la norma idiomática que l'acompanya, rebujarà en prou violencia qualsevol modificacio».

Es molt important l'imatge que de la llengua puguen tindre els seus usuaris. Es important que el valenciàparlant sapia que el valencià està perfectament codificat i normativisat, i es necessari que tinga gust de parlar-lo i escriure'l be, a manifestar-se perfectament en la seua llengua. Es necessari que es cree l'orgull de llengua que facilitarà la seua normalisacio. Quan no fora aixina, cixa llengua tendiria a desaparèixer o a ser absorbida o substituïda per una atra.

Se que ya està molt gastada l'expressió de Coseriu quan diu que **«la llengua no es fa per i per als filòlegs, sino per i per al poble»**, però és inevitablement certa. Ni el lingüista, ni per supòsit el polític, tenen cap de dret sobre ella. Més bé tenen obligacions. El polític deu d'ajudar a la seua normalització per mig del poder que el seu càrrec li conferix. Mentrimentres, Lyons diu que el comés del lingüista

«... consistix en descriure la manera com la gent parla (i escriu) realment la seua llengua, i no en prescriure com deu parlar i escriure. En altres paraules –seguint Lyons–, la lingüística (en la seua primera diligència per lo manco) es descriptiva, no prescriptiva (o normativa)».

Paregut es l'opinió que mostra William A. Bennett quan diu que el treball del lingüista

«... consistix en replegar lo que succeix»,

suggerir les possibilitats de la llengua i les seues variants.

També Bertil Malmberg quan parla de la llengua i concretament del seu lèxic aconsella que no predomini la prescripció. Per tant, el lingüista s'ha de col·locar en el lloc d'observador que com a científic li pertoca.

La distinció o categorització en llengües o dialectes, les distribucions funcionals de les varietats lingüístiques, en tant llengües o dialectes, Joshua Fishman diu que

«... es deriven tan sols de l'observació dels seus usos i dels seus usuaris, més que de les característiques dels mateixos còdics».

La participació i la voluntat del poble és, per tant, decisiva per a la llengua. Ara bé, fora d'estes consideracions sobre l'intervenció de la societat en qüestions lingüístiques, ¿que és lo que objectivament s'enten per llengua i per dialecte? ¿que diuen al respecte els lingüistes? ¿com es defineixen estos conceptes?

La definició més general del terme «llengua» la considera com un mig de comunicació o, millor dit, «el mig» de comunicació més important que l'home utilitza per a comunicar-se en els altres. És un conjunt de signes que venen a agrupar-se en diversos sistemes (fonològic, sintàctic, morfològic, etc.), les peculiaritats dels quals constitueixen les característiques pròpies de la llengua en qüestió.

Però esta definició de llengua és molt ampla, molt general i abstracta per a lo que ara nos interessa. Segons això, qualsevol sistema de signes constituïria una llengua. Per això, sol afegir-se a tal definició una sèrie

d'acotacions que perfilen i completen mes la noció de llengua. Per al lingüista ésta es el mig de comunicació d'una comunitat, un element que marca diferències. Comunitat i llengua son tan indisociables que a voltes son considerades una mateixa cosa. La llengua es u dels factors que mes definix a un poble, que mes el caracterisa. Parlar de llengua no es parlar tan sols d'un sistema, d'una estructura, perquè una llengua es molt mes que això; en ella intervenen atres factors que son tant o mes importants que el simple sistema que la constituïx. Per a parlar d'una llengua hem de parlar també d'una comunitat que la parla, d'una cosmovisió, d'una identificació llengua = cultura... Llengua es també un sentiment. Per a Roca Pons,

«qualsevol que siga l'història d'una llengua i qualsevols que siguin els pobles que han intervingut en el seu desenvolupament, reflexa una determinada interpretació de la realitat».

Es lo que atres venen en denominar «cosmovisió lingüística». La llengua funciona com un prisma a través del qual veem el món d'una manera determinada. La llengua es també com un aliment imprescindible per a la societat, ya que:

«quan una de les comunitats deixa de gojar, per circumstàncies polítiques, per exemple, de la possibilitat d'expressar-se autòctonament en totes les manifestacions de la vida moderna, existix un clar perill de «deformació» progressiva i inclús de desaparició».

Esta es la conclusió a la que aplega el ya esmentat Roca Pons. I es cert: la societat necessita de la llengua per a expressar-se, per a que els seus components es comuniquen entre ells. I la llengua necessita de la comunitat per a subsistir o, simplement, per a existir. De fet, si no existiren les comunitats, possiblement no existiren les llengües, per lo manco com ara les considerem.

Com diria William J. Entwistle,

«La llengua es l'expressió d'una comunitat que posseïx una cultura en certes pretensions de permanència».

Ans de passar a parlar del concepte de dialecte, proposc dos últimes definicions de llengua de dos erudits en el tema, que considere condensen prou acceptablement lo que fins ara s'ha dit.

La primera de les definicions pertany a Bennet, que en el seu llibre *«Las lenguas y su enseñanza»* considera que:

«Una llengua es, en realitat, el conjunt de tots els codics individuals que es reconeixen com a inclosos dins dels límits de l'acceptabilitat».

Com veem, Bennet utilisa aci el concepte d'idiolecte, es dir, l'element lingüístic individual, com a factor predominant en la conformació d'una llengua.

En una mateixa línia es situa Göran Hammarström en l'atra definició de llengua de que parlava quan diu que una llengua:

«... es un grup d'idiolectes que es considerat com una llengua per la majoria dels parlants (afortunadament els parlants estan totalment d'acort sobre la seua pertinença lingüística)».

Ara, en un intent recopilador, intentem aplicar tot lo dit, i vorem que el valencià s'inclou perfectament en totes estes consideracions. Però per a que no hi haja dubte, vejam ara lo que s'enten per dialecte, concepte este realment molt conflictiu.

Normalment, el dialecte sol aparèixer confrontat en la llengua i en una situació de clara dependència del primer respecte a la segona.

Si la definició de llengua es difícil d'establir en un ample marge de fiabilitat, la de dialecte es igualment difícil. Un gran problema es produeix a l'hora de delimitar els dos conceptes i concretament a l'hora de diferenciar llengües i dialectes. Coincidix en l'opinió de Bennet quan diu que normalment es

«mes fàcil reconèixer una llengua o un dialecte que oferir una definició de cada u d'ells, o inclús que explicar les seues diferències».

Normalment sol considerar-se el dialecte com a una varietat local d'una llengua de la qual procedix o de la que depen; o be es considera com una varietat local que, junt a altres d'una mateixa procedència, formen una mateixa llengua. Intervenien aci dos factors nous que pareix ser que són els que més ajuden a la delimitació del terme «dialecte»: el factor històric i el factor geogràfic. I estos dos factors comporten una conseqüència comuna i tipificadora del dialecte: la situació de dependència que es propi d'este i que la llengua no té.

Aixina, parlar de dialecte es parlar també de llengua. No es concepix l'existència d'aquell sense l'existència d'esta. El dialecte apareix perquè n'hi ha una llengua prèvia. Per això, la definició de dialecte s'ha de fer en relació en el de llengua.

William J. Entwistle, ya citat anteriorment, diu:

«... d'un dialecte sol dir-se que posseix (tambe) un centre geografic d'irradiacio i que es troba associat a alguna classe d'organisacio social; pero, al mateix temps, es troba en relacio d'evident dependencia respecte d'algun centre llingüistic».

En conseqüència, una altra de les diferències que es dona entre estos dos termes fa referència al prestigi que adquirix la llengua i que el dialecte no té. La llengua adquirix certa «categoria», mentres que es pensa i es parla de dialecte en un aspecte despectiu.

Francesc Marcos Marin ha fet un treball molt interessant que apareix en el seu llibre «Reforma y modernización del español», on estableix sis criteris o característiques que reunixen els dialectes. Anem a veure quins són:

El primer d'ells diu:

«El dialecte està inclòs en una llengua que facilite mijos superiors de comunicacio, o està molt emparentat en una llengua que els facilita, de manera que els parlans canvien del dialecte a la llengua per ad eixa comunicacio impossible en el dialecte. Este resulta un poc incomplet; imperfecte, carent de suficients recursos per a totes les necessitats comunicatives; al fallar els recursos dialectals, el parlant té que acudir a la llengua, que tambe servix per a que el dialecte s'enriquisca, prenent exemples d'ella. Al desenrollar els seus propis recursos, un dialecte pot convertir-se en llengua».

Pense que ningú s'atreveria a dir que el valencià està inclòs en una llengua superior que nos facilita mijos superiors de comunicacio. El valencià parlant no canvia a cap llengua que li proporcione una major flexibilitat expressiva o comunicativa, perquè el valencià posseix els mijos suficients de comunicacio i una gran capacitat d'abastiment, cosa pròpia de les llengües. Al valencià no li falten recursos, i quan això succeeix, no es proveeix d'una altra llengua per a cobrir tals necessitats.

Segon criteri:

«El parlant del dialecte se sent inclòs en una comunitat que parla una llengua a la que pertany el dialecte (encara que a voltes l'història llingüística no siga exactament aixina). Este parlant pot anar adonant-se'n de que ya no parla un dialecte, sino una llengua nova, al llarg d'un procés molt lent».

El valencià parlant no te eixe sentiment d'inclusió en una comunitat que parla una llengua a la que el valencià pertany i de la que depen. El valencià sent la seua llengua d'una manera independent, molt pròpia, sense sentir-la dependent de cap altra. En l'història del valencià, la sensació de llengua pròpia i independent, de llengua nova, distinta del llatí, ja la tingueren els nostres clàssics. Quan una comunitat es sent solidària en el seu mig d'expressió, identificant-se en ell i assumint-lo com a propi, naix l'autòctonia i l'orgull lingüístic, un desig de manifestació, i de definició per mig de la diferenciació. Naix un gust, un interès per treballar-la, un procés de normalització i de dignificació. Apareixen els escriptors, els quals manifesten en els seus escrits la voluntat d'eixe poble per donar-li un nom i una categoria a la seua llengua, conforme va passar en el valencià fa ya cents d'anys.

Seguint les propostes de Marcos Marín, en el tercer criteri considera que

«El parlant del dialecte fixa el seu ideal de llengua en un codic distint del que utilisa».

Si el parlant del dialecte es sent inclòs en una comunitat que parla una llengua de la que el seu dialecte depen, òbviament tendirà a buscar una major perfecció en un sistema que no és pròpiament el seu. Es considera inferior, i l'ús de la variant o llengua estàndard supón una adquisició de prestigi i una major correcció en la parla. No és este tampoc el cas del valencià, ja que no tenim eixa tendència a fixar el nostre ideal de llengua en un codic que no és el nostre. Sentim que el valencià és simplement com el parlem (consideració pròpia d'una llengua), som conscients de que precisem una correcció d'ús perquè està molt castellanitzat, però en cap de cas considerem que la millor manera de parlar-lo consisteix en l'ús d'una variant en concret que suponga una major correcció d'ús, senzillament perquè eixa variant no existeix.

El quart criteri diu aixina:

«El procés evolutiu es, per tant, naixement de dialectes d'una llengua, i constitució d'uno o varis d'estos dialectes en una llengua nova, a lo que cap afegir la possibilitat de que pervisca la llengua originària i que els dialectes no es constituïsquen en noves llengües. En eixe cas, comunment, el dialecte s'usa per a satisfer necessitats comunicatives senzilles, elementals, o «baixes», mentres que la llengua es caracterisa pel seu ús per a la comunicació més selecta o «alta». Es produïx una situació típica d'unilingüisme en diglosia: una sola llengua, però especialització dialectal en una varietat 'alta' i altra o altres 'baixa'».

Respecte a la formacio de la llengua valenciana, eix es el proces que ha seguit: començà com a dialecte del llatí, per a constituir-se mes tart, com les demes neollatines, en una llengua independent. No es pot parlar en l'actualitat de la condicio valenciana de dialecte respecte a cap altra llengua viva ni morta, ya que no utilisem el valencià per a satisfer necessitats comunicatives senzilles, elementals i baixes, front a l'us d'una altra llengua de la que procedira per a les comunicacions mes selectes o «altes». Esta situacio es produix habitualment en Valencia, pero respecte del castella, no d'atra llengua: normalment s'usa el valencià en situacions mes familiars, passant a triar el castella per a situacions mes «selectes». I ningú diria que el valencià per això es dialecte del castella. Ací es qüestió de diglosia, es tracta de dos llengües utilisades en situacions distintes per motius polítics i socials. No es el cas d'una distincio d'us entre un dialecte i la llengua de la que procedix.

En el següent criteri, el quint, Marcos Marin afirma que el dialecte

«... oferix moltes opcions i no s'acaba de decidir per cap d'elles: la seua nivellacio o normalisacio es escassa. El dialecte es multi-forme, i si be hem de vore que tambe en la llengua es dona una pluralitat de sistemes, lo inherent al dialecte es la vacilacio, el plurimorfisme com a característica, front a la tendencia de la llengua a la sistematicitat».

Es ben cert que en el valencià es donen diverses opcions, varietat de solucions, de formes, pero com a llengua que es, no com si fora un dialecte, ya que no es produïxen com a vacilacions ni com a característica inherent, sent que el plurimorfisme es sobre tot, com en totes les llengües, de caracter geografic-local.

Per ultim, en el criteri final, l'autor cita a German Granados per a dir que:

«dialecte seria un sistema llingüístic d'àmbit geografic o cultural limitat, que no ha alcançat, o ha perdut, autonomia i prestigi front a altre sistema en el que constituïx geneticament un grup. El sistema llingüístic del que parlem està dominat per este segon sistema, cultural o políticament, i l'accepta com a llengua suprarregional».

Es evident que el valencià posseeix el prestigi i l'autonomia a que ací es fa referencia, en quant que els valencians seguim utilisant la nostra llengua per a comunicar-nos en un us completament independent de les demes llengües, en cap de les quals forma grup, ya que totes les sentim distintes a la nostra i no nos identifiquem en una altra llengua que no

siga la valenciana. Tampoc n'hi ha cap de llengua en la que mantenim una relacio genetica o de dependencia, i que domine cultural o politicament a la valenciana, o que la pugam acceptar com a llengua suprarregional.

Passant a un altre autor, Fishman, en el seu llibre *«Sociología del language»*, quan parla de llengua diu que preferix denominar-la «estandar» per lo que de prestigi, normalisacio i codificacio suponen este terme. Aixina, fa un quadro-esquema on establix les diferencies entre varietats llingüístiques estandar, vernacula, dialecte, criollo, pidgin, classica i artificial.

Ell diu que per a que una varietat siga «estandar» ha de tindre quatre components: estandarisacio, autonomia, historicitat i vitalitat. Al concepte de «vernacula» li corresponen els mateixos atributs excepte el primer, el d'estandarisacio. I el «dialecte», que es u dels tres que aci nos interessin, replegaria tan sols els components d'historicitat i vitalitat, pero no tendria els d'autonomia ni d'estandarisacio.

Seguint a Fishman, el valencià pot ser considerat com a llengua, ya que replega els quatre components de la mateixa. Podria discutir-se si la llengua valenciana posseix estandarisacio, lo que la convertiria en vernacula, pero es indubtable que té autonomia, per lo qual no podria ser considerada un dialecte.

I, ¡en fi!, no vaig a estendre'm mes perque el temps no es ilimitat i perque per altra banda em pareix que son suficients les notes aportades per a deixar un poc mes clar, en primer lloc, que les diferencies entre llengua i dialecte no estan molt definides, que son molt relatives i arbitraries, que la llingüística no deu de ser prescriptiva, que la voluntat del poble es fonamental per ad estes qüestions que tant de prop li afecten... Tambe hem vist que les propostes que la llingüística dona per a la diferenciacio entre llengua i dialecte, i per a la definicio d'estos dos conceptes, conduixen a la consideracio de que el valencià reuneix les condicions i requisits necessaris per a ser perfectament considerat llengua.

Per a acabar, utilisare una ultima cita, esta volta del llinguiste Lyons, que deixa de banda tambe les caracteristiques llingüístiques com a determinants de les diferencies entre llengües i dialectes. Lyons diu:

«De fet es va poder reconeixer que les diferencies entre les «llengües» i els «dialectes» estretament relacionat en elles son, en la seua major part politiqués, culturals, mes que llingüístiques».

I un consell de Joshua Fishman:

«Per atre costat, quan les llengües pareixen completament similars entre elles fonetica, lexic i gramaticalment, pot resultar de gran interes establir la seua autonomia mutua, o per lo manco de la mes debil respecte a la mes forta.

On no s'establira tal autonomia podria passar que una «no fora mes que» un dialecte (o varietat regional) de l'atra, una subordinacio que pot aplegar tambe a formar part d'un raonament per al sometiment politic».

Crec que son paraules molt clares.

Moltes gracies.

Chimo Lanuza Ortuño